

הלכות שבת – שיעור 11 דיני מוקצה – חלק ג'

כללים במוקצה

1. מיגו דאתקצאי לבין השמשות אתקצאי לכולי יומא

ישנו יסוד בסיסי ועיקרי בכללי מוקצה שמסתעף ממנו השלכות הלכתיות רבות, והוא שהזמן הקובע לקביעת שם המוקצה הוא בתחילת כניסת השבת (בין השמשות), ולכך דבר שהיה מוקצה בבין השמשות, אף אם באמצע השבת בטלה סיבת הקצאתו וכעת אינו מוקצה, נאסר בטלטול, ומכונה בלשון הש"ס והפוסקים "מיגו דאתקצאי לבין השמשות אתקצאי לכולי יומא", כלומר מתוך שהוקצה בבין השמשות, הרי הוא מוקצה לכל יום השבת (שו"ע רעט, א ומשני"ב א, ושו"ע שי, ג).

השלכות מעשיות

נר שכבה: נר שהודלק בערב שבת, אף אחר שכבה אסור לטלטלו, כיון שהוקצה בבין השמשות מחמת השלהבת שהיא דבר האסור (שו"ע, רעט, א). וכן מוקצה מחמת חסרון כיס שנשבר באמצע שבת, כך שכעת אינו מקפיד עליו ובטל מהיות מוקצה, אסור לטלטלו, לפי שבבין השמשות היה מוקצה (משני"ב שח, לה).

מוקצה דמחובר: ומטעם זה דבר שהיה מחובר לקרקע בכניסת השבת, אף אם נתלש בדרך כל שהיא, אסור להשתמש בו בשבת משום מוקצה, לפי שהוקצה מדעת האדם בין השמשות מחמת איסור תלישה (ב"י סי' שי, ומשני"ב שם ג).

מוקצה לחצי שבת: כמו"כ מטעם הנ"ל, דבר שבבין השמשות של כניסת השבת לא היה מוקצה, ובשבת עצמה נתקלקל ונעשה מוקצה, אם חזר ונתקן בו ביום, מותר בטלטול ואכילה, ומכונה בפוסקים "אין מוקצה לחצי שבת" (שו"ע שי, ג ומשני"ב טו, שו"ע רעט, ה).

דוגמאות: צימוקים שירדו עליהם גשמים בשבת עד שהתנפחו ואינם ראויים לאכילה, ולאחר מכן ייבשתם השמש וראויים לאכילה, מותרים בטלטול ואכילה, לפי שלא הוקצו בבין השמשות, ואין מוקצה לחצי שבת (משני"ב שי, טו).

כמו"כ כלי היתר שביום השבת נמלך עליו לייחדו לסחורה ומקפיד לא להשתמש בו, ולאחר מכן נמלך בו ורוצה להחזירו לשימוש האישי, מותר לטלטלו (חזו"ע שבת ג עמ' צה).

2. הכנת דבר מוקצה לשימוש בשבת

ישנם ג' אופנים בהם ניתן להכין קודם כניסת השבת, דבר מוקצה כדי להשתמש בו בשבת, וכדלהלן:
א. ייחוד לעולם: לייחד את הדבר באופן קבוע ללא הגבלת זמן לשימוש המותר, ואין צורך לפרש בפיו, אלא די במחשבה שחשב מערב שבת להשתמש בו באופן קבוע לשימוש המותר (שו"ע סי' שח כב, וסי' רנט ב, משני"ב רנט ה, שח צג).

ייחוד זה מועיל בכל סוגי המוקצה, אף במוקצה מחמת חסרון כיס וגם בכלי שמלאכתו לאיסור כשמייחדו גם לשימוש היתר (שו"ע רנט א, ומשני"ב ה. ושו"ע שח כו, ובא"ח מקץ ה, חזו"א מג, יג).

הלכות שבת – שיעור 11

דיני מוקצה – חלק ג'

ב. מעשה תיקון בגוף הדבר: כאשר עושה קודם שבת מעשה תיקון בדבר המוקצה, המוכיח שעומד לשימוש, פוקע ממנו שם מוקצה ומותר בטלטול (שו"ע שג כב, ומשנ"ב עה).

ג. שימוש בדרך קבע: אם היה רגיל בימי החול להשתמש בהם לתשמיש היתר, יש אומרים שמותר בטלטול ושם כלי עליו (משנה ברורה שח, צג), ויש אוסרים בזה (בן איש חי ש"ב ויגש א. אומנס לאותו דבר שייחדו מותר. רצוי להדגיש שבבעלי חיים אין שום פתרון לטלטלם ולא מועיל בהם ייחוד - שש"כ כ, הערה קעא, וכמבואר בראשונים לאסור בחיות מחמד).

דוגמאות: עפר הוא מוקצה, אך אם הכניסו לפינה בביתו מערב שבת וייחדו לאיזה שימוש כגון לכיסוי לכלוך וכיו"ב מותר, וכן חול הנמצא בארגז החול למשחקי ילדים אינו מוקצה (שו"ע שח לח. שש"כ כ, מז. ילקו"י שח, ו יא ובהערה יד). וכן חתיכת עץ שמייחדה כמעצור לדלת (משנ"ב שח, לד), וכן אבנים או קרמיקה שמייחדם להניח עליהם את הפלטה של שבת. בולי דואר לא מוחתמים שייחדם לאיסוף חובבני (שש"כ כ, כג).

3. היתרי מוקצה

חשש נזק: כאשר דבר המוקצה מונח במקום שעלול להזיק לרבים כגון ברחוב במקום הילוך הרבים, או אפי' עלול להזיק רק לאנשי ביתו כגון בביתו על הרצפה או השולחן, כגון שברי זכוכית, מחטים, קוצים וכיו"ב, מותר לפנות אותם בידיים, אם אי אפשר בדרך המותרת כפי שיובא להלן (בית יוסף ורמ"א שח ו, ומשנ"ב עז).

גוף של רעי: כל דבר מטונף כגון קיא וצואה, נבלת בעל חי או אשפה וכיו"ב, אפילו שאין להם כל שימוש, והם מוקצים מחמת גופן, התירו חכמים לטלטלן כשנמצאים במקום שימושו של האדם, הן בביתו הן ברחוב במקום הילוך בני אדם, מפני כבודו של האדם (שו"ע סי' שח, לד ומשנ"ב שם). ולכך אם נתקבצו הרבה קליפות גרעינים או עצמות על השלחן יחד, ומאוס בעיניו להניחם כך על השלחן, מותר לפנותם בידיו (משנ"ב קטו). וכן סיר שרוקנו מתוכו את התבשיל בשבת, מותר לפנותו מהשלחן לפי שהוא כגרף של רעי (ביה"ל שח, ד ד"ה כלי. אולם יש להדגיש שכל היתר זה הוא רק בדברים שמאוסים על כל העולם וכני"ל הדוגמאות שהבאנו, אך בדברים שאינם מאוסים על כל אדם, ומאוס רק על אדם מסוים, לדעת השו"ע (רעט, ב) אסור בטלטול, ולדעת הרמ"א (שם) אם אדם זה ידוע כאסטיניס, המקל לא הפסיד (משנ"ב ח ושעה"צ י).

כבוד הבריות: מותר לטלטל מוקצה מפני כבוד הבריות (שו"ע שיב, א. ומשנ"ב שח, סב), כלומר כדי למנוע גנאי וביוש גדול בעיני הבריות. היתר זה הוא בכל סוגי המוקצה, מחמת גופו, חסרון כיס, ומלאכתו לאיסור (משנ"ב שיב, א, ה), ברם אם יש באפשרותו לפתור הביוש בדרך היתר, מחויב לעשות בדרך היתר ולא התירו לו בזה איסור מוקצה (שו"ע שיב, ה).

הלכות שבת – שיעור 11

דיני מוקצה – חלק ג'

במקום צער או חולי: במקום צער או חולי התירו לטלטל מוקצה, ואם אפשר יטלטל בשינוי (שו"ע שטז, ט, חזו"ע שבת ג עמ' קכז. שעה"צ תרנח, ג, חזו"ע שבת ג עמ' קעב, אך יראה לעשות זאת בשינוי-משני"ב שכת, נח, ובשעה"צ לד).

4. טלטול האסור

מה נחשב טלטול

טלטול אסור, נגיעה מותרת - כל שאין המוקצה זו ממקומו, אך אם ע"י הנגיעה המוקצה ינוד ממקומו, אסור (שו"ע שיא, ז. משני"ב שח קנא. שו"ע שח מב, רמ"א ג).
כמו"כ מותר 'להשתמש' במוקצה כאשר אין המוקצה נד ממקומו כתוצאה מהשימוש, כגון לשבת או להישען על דבר מוקצה, לדוגמא על רכב (משנה ברורה שח, פב פח, וראה חזו"ע שבת ג עמ' קסא).

טלטול בגופו- טלטול בשינוי: מותר לטלטל דבר מוקצה שלא כדרך טלטולו בימות החול, כלומר ע"י גופו שלא בעזרת ידיו, (שו"ע שיא, ח).

כגון להזיזו עם הרגל. (משני"ב שח יג, ביה"ל רסו יב ד"ה פו), או אפ"י ע"י ידיו אך בשינוי מדרכו בחול כגון ע"י המרפק (אג"מ ה כב, ח), אחורי ידיו, אצילי ידיו (משני"ב רעו, לא, אול"צ ב כו ז), או ע"י נשיפה (שו"ע שח ג מג) וכל כיו"ב, לפי שאין על פעולה זו שם טלטול, ומותר גם כאשר עושה כן לצורך הדבר המוקצה (שו"ע שיא ח. ומשני"ב ל. ומאידך דעת החזו"א (מו, יג) שלא הותר טלטול מוקצה בגופו אלא כשמטלטלו דרך הילוכו ותשמישו, אך לא באופן שניכר שכל כוונתו לצורך טלטול המוקצה, כדוגמת דחיפת המוקצה או העברתו רגלו וכיו"ב. ואף המשני"ב שהתיר כתב שההיתר הוא רק כדי שלא יבוא לידי הפסד (שח יג). אך באול"צ (שם) והגר"ע יוסף-חזו"ע שבת ג עמ' קס"ז התירו בפשיטות).

ברם מאחר שטעם ההיתר הוא משום שאינו כדרכו בחול, **לכך אם גם בחול הדרך לטלטל דבר מסוים ע"י גופו, אסור לטלטלו גם ע"י גופו** (שו"ע שח, טו. ביה"ל טז סוד"ה דאסור. שש"כ כב הערה פז).

טלטול מן הצד: מותר לטלטל דבר מוקצה מבלי לגעת בו ישירות אלא ע"י דבר היתר אחר, ונקרא בלשון חז"ל "טלטול מן הצד". אך בשונה מטלטול בגופו הנ"ל, טלטול זה אינו מותר אלא כאשר מטלטלו לצורך דבר היתר, אך לצורך דבר המוקצה עצמו כגון כדי שלא יופסד וכיו"ב, אסור (שו"ע שיא, ח).

אופני טלטול מן הצד

ישנם כמה אופנים בהם אין מטלטל את המוקצה ישירות, שכולם נכנסים תחת השם "טלטול מן הצד":

א. טלטול מוקצה בעזרת כלי אחר באופן ישיר, כגון שדוחפו בכלי אחר (שו"ע שיא, ט).

דוגמאות: מותר לפנות קליפות או עצמות שאינן ראויות למאכל בהמה מהשולחן ע"י סכין וכיו"ב, כאשר מטרתו לצורך פינוי השולחן שהוא דבר המותר (משני"ב ש"ח קטו).

הלכות שבת – שיעור 11 דיני מוקצה – חלק ג'

וכן טאטוא דבר מוקצה בעזרת מטאטא לצורך נקיון הבית (שעה"צ שלו, ז). וכן מותר ליטול דבר היתר שמונח על דבר מוקצה, גם עם בעקבות כך יזוז דבר המוקצה, כיון שעושה כן לצורך דבר המותר (משני"ב שח, יט). אולם אם חפץ בהזזת המוקצה לצורך דבר המוקצה, כגון מצלמה יקרת ערך שמונחת במקום שעלול להינזק ע"י ילדיו, אין היתר להזיזה למקום מוצנע ע"י מטאטא וכיו"ב (ראה משנה ברורה שיא, לח).

ב. סוג נוסף של טלטול מן הצד, הוא טלטול דבר היתר שמונח עליו או בתוכו דבר מוקצה (באופן שלא נעשה בסיס לדבר האסור כפי הכללים שיבוארו בחלק ד'), כך שמטלטל את דבר המוקצה ע"י דבר אחר ללא מגע ישיר במוקצה, לדוגמא כסא, כרית או כלי שמונח עליו או בתוכו שטרות כסף, אבנים או שאר דברי מוקצה (שו"ע שט, ג, ד, ומשני"ב יז).

ברם באופן זה ישנה מגבלה, והיא שכל שיש באפשרותו לנער את דבר המוקצה מחויב לנער, ולא התירו לטלטלם יחד.. ורק אם אין לו אפשרות לנער, מחמת שעלול להזיק לדברים שבצדו כגון לנער אבנים שע"ג הכלי לצד כלי זכוכית. או שדבר המוקצה או ההיתר עצמו עלולים להתקלקל כתוצאה מהניעור (שעה"צ שט, יז), או לחלופין כשצריך את המקום שתחת הכלי, שאם ינער את המוקצה לשם לא יישאר המקום פנוי (שו"ע שט, ד, שו"ע שט, ה שעה"צ שט, יז).

ג. ניעור דבר היתר שמונח עליו או בתוכו דבר מוקצה, גם הוא בכלל טלטול מן הצד וכנ"ל, ומותר לצורך דבר המותר, אך ניעור לצורך המוקצה עצמו אסור (שו"ע שט, ד, ומשני"ב יז). ולכך כסף שמונח על כרית אסור לנערו מהכרית כדי לשומרו מנזקי ילדים וכיו"ב (משני"ב שט יד, בא"ח ויגש י, ילקו"י שי ו-ט, יא).